

DIMITRIE ONCIUL ȘI ȘCOALA CRITICĂ DE ISTORIE

ȘTEFAN PURICI

Institutul Bucovina, Rădăuți
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
E-mail: stefanp@atlas.usv.ro

Dimitrie Onciul and the Critical School of History

(Abstract)*

The shift from a romantic to a positivist view of the past gave rise to a new generation of researchers determined to make history writing scientific. Dimitrie Onciul, a university professor in Bucharest who studied at the Austro-German universities of Chernivtsi, Vienna, and Berlin, was a prominent Romanian positivist. Dimitrie Onciul established a new paradigm of historical investigation in Romanian historiography by integrating approaches and methodologies learned from his professors. The critical school of history, co-founded by Dimitrie Onciul and medievalist Ioan Bogdan, produced notable historians such as Vasile Pârvan, Al. Lapedatu, C. Giurescu, Ion Ursu, Iulian Marinescu, Ilie Minea, Al. Al. Vasilescu and others.

Keywords: Onciul, critical school, historiography, methodology, medieval history, sources.

(Rezumat)

Tranziția de la abordarea romantică la perspectiva pozitivistă asupra trecutului a determinat apariția unei noi generații de cercetători care a încercat să transforme scrierea istoriei într-o știință. În România, un reprezentant proeminent al pozitivismului a fost Dimitrie Onciul, profesor universitar la București, dar cu studii urmate la universitățile austro-germane din Cernăuți, Viena și Berlin. Însușind abordările și metodele pe care le-a deprins de la profesorii săi, Dimitrie Onciul a adus o nouă paradigmă în istoriografia română în ceea ce privește modalitățile de investigare a trecutului. Alături de medievalistul Ioan Bogdan, Dimitrie Onciul a întemeiat școala critică de istorie în cadrul căreia s-au format renumiți cercetători, precum Vasile Pârvan, Al. Lapedatu, C. Giurescu, Ion Ursu, Iulian Marinescu, Ilie Minea, Al. Al. Vasilescu și alții.

Cuvinte-cheie: Onciul, școala critică, istoriografie, metodologie, istorie medievală, izvoare.

Ca domeniu al cunoașterii, istoria este o disciplină care își are rădăcinile în antichitate, însă abia în ultima jumătate de mileniu a început să îmbrace haina unei științe umaniste. La fel ca multe alte școli naționale de investigare a trecutului, istoriografia românească a parcurs, până în secolul al XX-lea (când arsenalul de

---

* Traducere: Ștefan Purici.

metode și principii o plasează în concertul istoriografic european și universal), un drum lung, începând cu primii cronicari anonimi și continuând cu întâii istorici Constantin Cantacuzino (circa 1640–1716) și Dimitrie Cantemir (1673–1723). Progresul societal a condus la apariția diverselor științe, la modernizarea cercetării istorice, la îmbogățirea instrumentarului metodologic, la multiplicarea și aprofundarea analizei. Secolul al XIX-lea, secol al națiunilor și statelor naționale, a accelerat afirmarea unor istoriografii distincte, a căror dezvoltare a fost impulsionată de activitatea tinerilor intelectuali educați în centrele universitare europene. În perioada 1830–1870, evoluția științei istorice românești a fost marcată de spiritul romantic. Abordările unor istorici, precum Mihail Kogălniceanu (1817–1891), Nicolae Bălcescu (1819–1952) sau Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838–1907), erau concentrate spre crearea unei istorii naționale, spre demonstrarea vechimii și relevanței românilor la nivelul concertului popoarelor Europei. Supralicitând tradiția cronicărească și analogiile din trecutul altor națiuni, scrierile istorice purtau amprenta unor narațiuni încântătoare, patriotice, ce prezentau în special momentele de glorie sau de cumpănă ale românilor, scoțând în evidență realizările în plan cultural, religios ori politic sau creionând portrete admirative ale personalităților care s-au remarcat ca oameni de stat sau conducători de oști. Evident, rudimentara metodologie a cercetării obstrucționa crearea unei istorii naționale veritabile, operele istoricilor romantici ajungând să se suprapună doar parțial peste realitățile trecutului. Între timp, în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, în cadrul istoriografiei române s-a afirmat curentul pozitivist, ai cărui reprezentanți de seamă au fost Dimitrie Onciul (1856–1923) și Ioan Bogdan (1864–1919). Au cochetat cu noul curent și A. D. Xenopol (1847–1920) sau Nicolae Iorga (1871–1940), dar ambii mari istorici s-au simțit încorsetați de metodele și abordările extrem de riguroase ale pozitivismului.

Trebuie să menționăm că, în secolul al XIX-lea, istoria a devenit o „meserie”, depășind faza de pasiune sau de preocupare favorită. În condițiile obținerii titlului de doctor în acest domeniu de către tot mai mulți intelectuali și drept „recompensă” pentru abilitatea statului de a susține o categorie socială distinctă (care nici nu lucra pământul și nici nu muncea în fabrici, producând bunuri materiale), istoriografia a fost transformată într-un instrument care să servească nevoilor țării suverane în producerea de istorii „naționale”. Au excelat în această direcție istoricii britanici, francezi, germani și austrieci. Lucrul cu izvoarele și folosirea surselor specifice în formularea de răspunsuri, teorii și ipoteze istorice au devenit caracteristice ale cercetătorilor profesioniști de la începutul secolului al XX-lea; la rândul lor, profesorii au urmărit să-i formeze și să-i implice în activitatea de cercetare pe cei mai talentați dintre studenți.

În spațiul de limbă germană, atât în landurile germane, cât și în țările austriece, evoluția învățământului superior a fost sincronă, asigurând o solidă pregătire nu doar tinerilor germani, ci și studenților originari din alte regiuni ale Europei, inclusiv din mediul românesc. Totuși, războiul austro-prusac din anul 1866, în urma căruia Imperiul Austriac a suferit o înfrângere cruntă, a tăiat legăturile dintre universitățile germanofone ale Europei Centrale. Austria (Austro-Ungaria, din 1867) a devenit astfel mai dependentă de proprii absolvenți,

în mare parte educați la Viena, dar trimiși, în cele din urmă, să activeze în cadrul universităților provinciale. Către finele secolului al XIX-lea s-a conturat o clară ierarhie a instituțiilor academice din imperiul dualist: în frunte se afla Viena, invadată de Privatdozenten* și cu profesori titulari recrutați din rândul savanților cunoscuți, în timp ce Innsbruck și Cernăuți se găseau la capătul opus: pe de o parte, aproape că nu aveau Privatdozenten, iar pe de altă parte, profesorii titulari vedeau aceste două universități drept trambuline care să-i propulseze, în numai câțiva ani, într-o universitate mai mare¹.

Universitatea din Cernăuți, înființată în anul 1875, era o instituție tânără care nu putea atrage nume sonore în rândul corpului său profesoral. Totuși, ea s-a bucurat de întreaga susținere a autorităților imperiale și de simpatia populației multietnice a Bucovinei. Astfel, deschisă în capitala celei mai mici țări a Coroanei de Habsburg, universitatea, cu germana ca limbă de predare², a fost văzută drept oază de civilizație și avanpost german în „Semi-Asia” slavă, constituind totodată un refugiu pentru ucrainenii (în urma polonizării Universității din Lemberg/Lviv) și singura universitate pentru comunitatea română din Bucovina³. Printre primii tineri care i-au pășit pragul s-a numărat și Dimitrie Onciul, viitorul profesor universitar la București, director al Arhivelor Naționale, președinte al Academiei Române și fondatorul „școlii critice” în cadrul istoriografiei române.

Dimitrie Onciul, născut în Bucovina, în comuna Straja, s-a format în leagănul istoriografiei austro-germane, urmând (parțial) cursurile de licență la Universitatea din Viena și obținând titlul de doctor la Universitatea din Cernăuți, sub coordonarea profesorilor Johann Loserth și Ferdinand Zieglauer. Ca o curiozitate pentru tinerii secolului XXI, puși în situația de a finaliza, succesiv, studiile de licență, masterat și doctorat, menționăm că Dimitrie Onciul a susținut, practic, în paralel, examenul de capacitate (de licență) și doctoratul (teza și examenele), în perioada iunie–decembrie 1884. Candidatul a promovat ultimul examen de capacitate (limba elină) la 30 octombrie 1884, diploma de licență fiind datată în 22 ianuarie 1885, iar ultimul examen la doctorat s-a desfășurat în data de 13 decembrie 1884, diploma eliberându-i-se în ziua următoare⁴. În acel moment Dimitrie Onciul avea deja 28 de ani, o vârstă înaintată pentru un absolvent de facultate.

La Universitatea din Cernăuți a frecventat cursul de istorie a Austriei, ținut de Ferdinand Zieglauer von Blumenthal (1829–1906), autor cunoscut pentru studiile

---

* În urma susținerii examenelor de abilitare, doctorii în științe obțineau dreptul să instruiască studenții (cursuri, seminarii, laboratoare), fiind cuprinși în schema de personal cu gradul de „docenți privați”. În Austro-Ungaria această categorie de cadre didactice universitare desfășura toate activitățile fără a fi salarizată și fără onorarii. Doar persoanele care obțineau, pe bază de concurs, titlul de profesor („titular”, „onorific titular”, „asociat”) intrau pe statele de plată ale universității.

¹ Jan Surman, *Universities in Imperial Austria, 1848–1918. A Social History of a Multilingual Space*, West Lafayette, Purdue University Press, 2019, p. 15.

² În Cernăuți, în 1880, aceeași germană era asumată ca limbă de comunicare de 50,9% dintre locuitori, cf. Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnografice și confesionale*, Chișinău, Editura Civitas, 2003, p. 256, tabelul 31.

³ Jan Surman, *op. cit.*, p. 106.

⁴ Teodor Balan, *Dimitrie Onciul 1856–1923*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1938, pp. 38, 50–51.

realizate pe baza analizei extinse a izvoarelor istorice. De asemenea, Johann Loserth (1846–1936) i-a predat atât istoria universală, istoria evului mediu și importanța izvoarelor istorice⁵, cât și cursul despre începuturile istoriei românilor⁶. După trei ani de facultate în capitala Bucovinei (în anii universitari 1876/1877, 1877/1878, 1878/1879), Dimitrie Onciul a continuat formarea profesională la Universitatea din Viena, unde a parcurs trei semestre (anul universitar 1879/1880 și primul semestru al anului universitar 1880/1881). Având o stare materială modestă, Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina i-a acordat o bursă anuală în valoare de 200 de florini⁷ pentru a putea studia în prestigioasa instituție vieneză. Acolo s-a familiarizat cu descifrarea și interpretarea documentelor, fiind inițiat în sfragistică⁸ de Karl Rieger (1849–1922), un „docent privat”, abilitat în domeniul științelor auxiliare ale istoriei. A frecventat cursul de gramatică a limbii slavone vechi predat de „profesorul titular” Franz Xaver de Miklosich (1813–1891)⁹, dar și la cel de filologie romanică a lui Johann Urban Jarnik (1848–1923), în cadrul acestuia din urmă învățând să descopere tainele vechilor texte românești¹⁰. Potrivit lui Teodor Balan, în capitala imperiului, Onciul l-a întâlnit pe Theodor von Sickel (1826–1908), „profesorul titular” care, prin elaborarea unei metodologii riguroase a criticii izvoarelor istorice, ținând cont de caracteristicile externe și interne ale actelor de cancelarie, a pus bazele științifice ale diplomatiei (disciplină auxiliară a istoriei) și a promovat semnificativ dezvoltarea ulterioară a domeniului¹¹. Și tot la Universitatea din Viena, viitorul mare istoric român a audiat cursurile „profesorului titular” Ottokar Lorenz (1832–1904)¹², care fusese ales rector al amintitei instituții în anul universitar 1880/1881¹³.

Pasionat de cercetarea trecutului, interesat de aprofundarea problemelor istoriei românilor și a națiunilor vecine, Dimitrie Onciul a considerat că este extrem de important ca, pe lângă activitatea de profesor la Școala Normală din Cernăuți (la care era titular), să efectueze investigații în arhivele austriece și germane și, totodată, să aprofundeze cunoștințele și competențele sale în cercetarea trecutului, alegând ca destinație Universitatea din Berlin, locul consacării lui Leopold von Ranke ca profesor și creator de școală. În acest sens, în anul 1887, Dimitrie Onciul a solicitat concediul de studiu¹⁴. În cadrul ședinței colegiului profesoral al

⁵ *Ibidem*, p. 9.

⁶ *Ibidem*, p. 10.

⁷ Mircea Irimescu, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–1912). La 150 de ani*, vol. II, *Voluntariat bucovinean. Membrii Societății*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013, p. 412.

⁸ Teodor Balan, *op. cit.*, p. 12.

⁹ *Ibidem*, p. 11.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 151, 11.

¹¹ *Geschichte der Wiener Universität von 1848 bis 1898*. Als Huldigungsfestschrift zum 50jährigen Regierungsjubiläum seiner K.u.K. Apostolischen Majestät des Kaisers Franz Josef I., Herausgegeben vom Akademischen Senat der Universität Wien, 1898, S. 329–330.

¹² Dimitrie Onciul, „Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român. Discurs rostit în Academia Română. Ședința solemnă de la 14 mai 1919”, în Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, ediție critică, îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. II, București, Editura Științifică, 1968, p. 324.

¹³ *Geschichte der Wiener Universität von 1848 bis 1898...*, p. 400.

¹⁴ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 57–60.

Facultății de Litere a Universității din Cernăuți, structură ce trebuia să avizeze oportunitatea stagiului sub aspect științific, referentul Ferdinand Zieglauer von Blumenthal a recomandat, „cu toată căldura”, aprobarea cererii, apreciind că tânărul dascăl a dat dovadă de „pricepere” și de „spirit critic”. Fostul său mentor mai sublinia că, în domeniul istoriei românilor, Dimitrie Onciul a creat o teorie nouă, „străduindu-se a stabili reemigrarea românilor pentru o dată anterioară celei susținute de alții, indicând astfel direcția în care se vor îndrepta noile cercetări pentru obținerea unei soluții satisfăcătoare aceste probleme dificile”. În plus, universitarul cernăuțean arăta cum lucrările publicate până în acel moment de Dimitrie Onciul evidențiau „netăgăduitul său talent pentru cercetări de istorie critică”. De asemenea, progresele înregistrate de acesta în domeniul metodologiei istoriei și a valorificării spiritului critic în investigarea trecutului îl îndreptăteau „la frumoase speranțe”, făcând „să merite sprijinul pentru continuarea studiilor”¹⁵.

După obținerea aprobării din partea Ministerului de Instrucție din Austria, Dimitrie Onciul s-a înscris student la Istorie în cadrul Facultății de Filosofie a Universității din Berlin, pentru semestrul de vară (aprilie – august) al anului universitar 1888–1889¹⁶. Plecând, la finele lunii aprilie 1888, de la Cernăuți către Viena, poposind pentru scurt timp în capitala imperiului, apoi la Praga (o zi) și Dresda (o zi și jumătate), el a ajuns la Berlin în seara zilei de 6 mai 1889, înscriindu-se oficial la cursuri pe data de 9 mai¹⁷. Menționăm că, la acea vreme, Onciul era singurul student din Bucovina care învăța în capitala Germaniei. În semestrul respectiv, între titularii facultății s-au numărat reputați cercetători din spațiul german. Astfel Dimitrie Onciul a avut ocazia să-i cunoască pe istoricul Harry Bresslau, „profesor asociat”¹⁸ (unul dintre cei mai mari specialiști în diplomația medievală, editor al colecției *Monumenta Germaniae Historica* și adept al metodei de cercetare a științei diplomatice elaborată de istoricii austrieci Theodor von Sickel și Julius von Ficker); pe medievalistul Julius Weizsäcker (1828–1889), membru al Academiei de Științe a Germaniei, „profesor titular”, coordonator al Seminarului istoric, cel care a stabilit metodele de analiză critică a izvoarelor germane medievale (până la el, existau doar principii de abordare a surselor latine și eline); pe specialistul în epigrafie și istorie antică Otto Hirschfeld (1843–1922), „profesor titular”, membru al Academiei de Științe a Germaniei, pe care, probabil, Dimitrie Onciul îl știa încă din timpul studenției sale în Viena; posibil și pe Heinrich von Treitschke (1834–1896), „profesor titular”, istoriograf oficial al Prusiei, specialist în istoria germană a secolului al XIX-lea¹⁹, bun orator, dar lipsit de rigurozitatea și obiectivitatea specifice colegului său Leopold von Ranke.

¹⁵ *Ibidem*, p. 58.

¹⁶ *Amtliches Verzeichniss des Personals und der Studierenden der Königlichen Friedrich-Wilhelm-Universität zu Berlin. Aus das Sommerhalbjahr vom 24. April bis 15. August 1889*, Berlin, 1889, p. 103.

¹⁷ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 151–153.

¹⁸ *Verzeichniss der Vorlesungen, welche auf der Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin im Sommer-Semester vom 16. April bis 15. August 1890 gehalten werden*, Berlin, 1890, p. 22.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 21–22.

După perioada petrecută la Berlin, în urma răspunsului favorabil din partea Ministerului de Culte și Instrucție la cererea de a efectua un nou stagiul de documentare în semestrul de iarnă (octombrie–martie) al anului universitar 1889/1890, Dimitrie Onciul a cercetat, în lunile octombrie 1889 – ianuarie 1890, fondurile de documentare ale Arhivei de Război (Kriegsarchiv), Arhivelor Statului (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) și diverselor biblioteci din Viena²⁰.

În iulie 1894, Onciul a înaintat o altă solicitare în vederea acordării concediului de studii timp de un întreg an școlar, invocând dorința de a scrie un studiu referitor la relațiile imperiului austriac cu țările române, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea și de a publica un volum de istorie a Bucovinei. Aprobarea concediului fără plată a făcut ca stagiul de documentare în arhivele vieneze al lui Dimitrie Onciul să dureze mai puțin de patru luni (octombrie 1894 – ianuarie 1895)²¹.

În opinia lui Teodor Balan, Dimitrie Onciul nu a fost creator de teorii²² (cu toate că în istoriografia românească el rămâne „părintele teoriei admigrării”) sau de metodologii, el preferând acestora aplicarea în cercetarea și predarea istoriei a abordărilor și principiilor însușite în diverse universități (Cernăuți, Viena și Berlin) sau din literatura de specialitate a epocii. Dintre cei care au influențat decisiv calitatea de cercetător a lui Dimitrie Onciul, probabil, pe primul loc ar trebui plasat istoricul german Leopold von Ranke (1795–1886) care nu i-a fost profesor, dar ale cărui opere fundamentale le-a studiat minuțios. Ranke a respins metoda istoricilor iluminiști, care scriau „povești” frumoase și captivante pentru popor, fără însă a pune mare preț pe izvoarele istorice. Istoricul german a propus ca investigarea trecutului să se realizeze pe baza unei analize atente a documentelor, întreprinsă fără malaxarea datelor desprinse din surse cu imaginația cercetătorului, pentru a nu „distorsiona” constatările făcute; la rândul ei, narațiunea rezultată trebuia supusă noțiunilor „științifice” de control și dovezilor, după aceste etape autorului rămânându-i „doar să spună, cum a fost (trecutul) cu adevărat”²³. Expresia recurentă „doar să spun, cum a fost cu adevărat” atât în discursul rankian cât și al altor istorici reprezenta o tentativă de a scăpa de paradigma „povestirii adevărate”, eliminând primul termen ficțional pentru a transforma istoria pur și simplu în ceea ce este „adevărat”²⁴. Ranke a sugerat că istoricului i se descoperea adevărul ascuns în izvoarele trecutului doar atunci când accepta că faptele (aparent disperate) se legau armonios în curente și tendințele spirituale generale²⁵.

O altă influență în formarea intelectuală și profesională a lui Dimitrie Onciul se poate să fi venit dinspre Barthold Georg Niebuhr (1776–1831), profesorul de

²⁰ Teodor Balan, *op. cit.*, pp. 154–155.

²¹ *Ibidem*, pp. 66–67.

²² *Ibidem*, p. 105.

²³ John H. Arnold, *History. A Very Short Introduction*, New York, Oxford University Press, 2000, p. 54.

²⁴ *Ibidem*, p. 55.

²⁵ Philipp Müller, „Understanding history: hermeneutics and source-criticism in historical scholarship”, în Miriam Dobson, Benjamin Ziemann (Eds.), *Reading primary sources: the interpretation of texts from 19th and 20th century history*, London – New York, Routledge, 2009, p. 24–25.

istorie antică de la Universitatea din Berlin (1810–1816) și pionierul care a abordat analiza critică a izvoarelor istorice din perspectiva hermeneutico-filologică a lui Friedrich August Wolf (1759–1824), părintele filologiei moderne. Niebuhr a fost cel care a arătat cum se deosebeau „straturile” dintr-o sursă, în special tradiția poetică și mitică, cum trebuia să se renunțe la elementele lipsite de valoare și, prin aceasta, cum să fie scos la lumină materialul pe baza căruia faptele istorice puteau fi reconstruite. De altfel, amintita metodă hermeneutico-filologică a permis profesioniștilor din domeniul istoriei să pretindă obiectivitatea și adevărul, evidențiate în monografiile meticuloasă documentate, care au devenit cel mai important mijloc de progres în carieră și un semn distinctiv al caracterului științific al cercetării²⁶.

Și Johann Gustav Droysen (1808–1884) a constituit un model în devenirea istoricului român, lui datorându-i convingerea potrivit căreia izvoarele în sine nu puteau furniza cunoștințe despre trecut, valoarea și semnificația acestora dezvoltându-se numai atunci când erau explicate de un specialist²⁷. Ca teoretician, Droysen a pus bazele metodologiei hermeneutice în studiile istorice moderne, dezvoltând metoda analizei critice a surselor și făcând diferența între „resturi” (Überreste sau urme lăsate de activitatea umană, fără a avea scopul de a transmite posterității informații despre trecut) și „izvoare” (Quellen). Într-o manieră similară trebuiau separate aspectele mai degrabă tehnice ale „criticii surselor” de „interpretarea” mai substanțială a ideilor și semnificațiilor din trecut. Un artefact arheologic (topor de bronz, de pildă), o unealtă (plug de fier etc.), o instituție puteau transmite informații istorice, însă geneza și existența lor nu avuseseră scopul de a difuza anumite idei din trecut oamenilor din viitor. Spre deosebire de acestea, „izvoarele” istorice erau rezultatul unui efort de a construi memoria colectivă. Orice fel de scrieri despre chestiuni contemporane sau recente, de la saga la cronică, au apărut din intenția de a înregistra evenimentele pentru posteritate. În interpretarea lui Droysen, „izvoarele” nu reflectau accidental trecutul, ci îl transpuneau deja într-un fel de poveste plină de sens, care trebuia transmisă generațiilor viitoare²⁸. Astfel, domeniul metodei istorice devenea „cosmosul lumii morale”, o lume care lega trecutul de viitor, într-un labirint nesfârșit de afaceri, circumstanțe, interese și conflicte. Observată din perspectivă tehnică, juridică, religioasă, politică, această „scenă morală” putea fi considerată și tratată științific²⁹.

Definind istoria drept „știința despre dezvoltarea lumii morale, adică a oamenilor în manifestările lor ca ființe sociale”³⁰, Dimitrie Onciul se apropia de

---

²⁶ Stefan Berger, „The Invention of European National Traditions in European Romanticism”, în Stuart Macintyre, Juan Maiguashca, Atila Pók (Eds.), *The Oxford History of Historical Writing*, Volume 4: 1800–1945, New York, Oxford University Press, 2011, pp. 26–27.

²⁷ Philipp Müller, *op. cit.*, pp. 26–27.

²⁸ *Ibidem*, p. 27.

²⁹ Johann Gustav Droysen, *Outlines of the Principles of History (Grundriss der Historik)*. With a Biographical Sketch of the Author. Translated by E. Benjamin Andrews, Boston, 1897, §45, p. 32.

³⁰ [Dimitrie Onciul], *Istoria veche a românilor până la întemeierea Principatelor. Note stenografice luate după cursul predat de Domnul Profesor D. Onciul. 1904–1905* [Curs dactilografiat], s.l., s.a., p. 5.

concepția lui Droysen, care afirmase că „lumea morală ni se prezintă ca Istorie”³¹. Pentru Onciul, „știința istoriei” nu era altceva decât „rezultatul observațiilor empirice, al experienței și investigațiunii”³², rezumând teoria lui Johann Gustav Droysen despre ancheta istorică realizată prin: a) cercetare și descoperire; b) combinare; c) analogie; d) ipoteze³³. Totuși, în privința „interpretării” trecutului, Dimitrie Onciul s-a apropiat mai mult de concepția rankiană (principiul divin), decât de cea a lui Droysen (principiul evoluției).

Referitor la scopul istoriei, ca știință, opiniile lui Dimitrie Onciul au evoluat în timp, de la ideea că aceasta ar ajuta la intuirea viitorului până la circumscrierea obiectului istoriei doar la trecut și prezent. De exemplu, la deschiderea cursurilor la Universitatea din București, în februarie 1896, proaspăt numitul profesor afirma: „Trecutul trebuie cunoscut pentru a înțelege prezentul, și lămurind prezentul, se poate bănuși viitorul”³⁴. Peste un deceniu, în anul 1906, în fața membrilor Academiei Române, Dimitrie Onciul susținea că „istoria are drept problemă nu atât de a reconstrui trecutul, cât de a explica prezentul, cu ajutorul cunoștinței trecutului din resturile și amintirile lui. Explicând prezentul, ea îndreaptă calea viitorului. Prin cunoștința trecutului a înțelege prezentul și a îndrepta viitorul, este problema cea din urmă și tot rostul istoriei”³⁵. Cu alte cuvinte, istoricul credea că „lecțiile trecutului” vor conduce la evitarea repetării greșelilor predecesorilor. Chiar și în ultimii ani ai carierei sale universitare, Onciul vedea în studierea istoriei o necesitate, prin cunoașterea trecutului putându-se explica de ce prezentul e așa și nu în alt fel. În anul 1918, el enunța următoarele: „scopul final al istoriei ca știință este de a face să înțelegem prezentul prin conștiința trecutului (...). Prezentul urmează se între în domeniul istoriei numai după ce devine trecut, ca producător al altui prezent în viitor”³⁶.

Numai că pentru Dimitrie Onciul obiectul investigației istorice nu era trecutul propriu-zis, ci ceea ce s-a păstrat până în prezent, „fie ca amintiri, fie ca resturi din ceea ce a fost și s-a întâmplat”³⁷. Citându-l pe Leopold von Ranke, el preciza că scopul științei istorice constă nu atât în „adunarea de întâmplări și date și înnădirea lor unele cu altele, cât mai ales priceperea [înțelegerea – n.n.] lor”³⁸. În urma publicării studiului lui Onciul despre Iuga Vodă³⁹, reproducând și comentând „un

³¹ Johann Gustav Droysen, *op. cit.*, §15, pp. 15–16.

³² [Dimitrie Onciul], *Istoria veche a românilor până la întemeierea Principatelor...*, pp. 5–6.

³³ Johann Gustav Droysen, *op. cit.*, §26, p. 21.

³⁴ Teodor Balan, *op. cit.*, p. 105.

³⁵ Dimitrie Onciul, „Epocele istoriei române și împărțirea ei. Discurs rostit la 22 martie (4 aprilie) 1906 în ședința solemnă”, în Dimitrie Onciul, *Opere complete. Originile Principatelor Române*, tomul I, ediție critică adnotată de A. Sacerdoțeanu, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946, p. 13.

³⁶ Dimitrie Onciul, „Cuvânt la deschiderea cursului de Istoria Românilor. 26 aprilie 1918”, în Dimitrie Onciul, *Miscelaneu (studii, cuvântări, prelegeri)*, ediție îngrijită de Constantin Burac, București, Renaissance, 2006, p. 132.

³⁷ [Dimitrie Onciul], *Istoria veche a românilor până la întemeierea Principatelor...*, p. 6.

³⁸ [Dimitrie Onciul], *Istoria veche a românilor până la întemeierea Principatelor...*, p. 16.

³⁹ D. Onciul, „Iuga-Vodă, Domn al Moldovei la 1374 și 1400”, în „Convorbiri Literare”, XVIII, 1884, pp. 1–9.

nou document” de la amintitul voievod⁴⁰, A. D. Xenopol îi imputa istoricului bucovinean superficialitatea, îndemnând la evitarea ipotezelor: „trebuie să călcăm numai pe tărâmul sănătos al faptelor constatate”⁴¹. Replica lui Dimitrie Onciul a fost una cât se poate de tranșantă: „în știința istorică nu este îndestul de a călca numai pe tărâmul faptelor așa zis constatate, urmând dogmaticește știrile aflate, ci e lucru mai de lipsă de a înțelege în nexul lor causal, privindu-le cu ochiul deschis al criticeii sănătoase”⁴².

În secolul al XIX-lea istoria a servit drept instrument pentru construirea identităților naționale. Chiar și așa, Dimitrie Onciul considera că numai prin interpretarea corectă a izvoarelor se putea contura o imagine autentică a trecutului: „Critica istorică trebuie să aleagă deci ceea ce e adevărat de ce e fals”⁴³. Ca și Droysen, el împărțea izvoarele istorice în „două categorii: 1) „Resturi” și 2) „Tradițiuni”, prin „resturi” înțelegând „tot ce a rămas și s-a păstrat imediat de la eveniment”, iar prin tradiție, „ceea ce s-a transmis imediat despre eveniment”⁴⁴. Tradiția, în special cea scrisă, rămânea „baza a toată cunoștința istorică”, deși ea trebuia „verificată și complectată cu ajutorul resturilor. În măsura în care resturile servesc pentru verificarea și complectarea tradițiunii, și numai în această măsură, ele ocupă un loc foarte important între izvoarele istorice, dar numai pe lângă o tradițiune”⁴⁵. Fără o „apreciere critică a izvoarelor istorice” nu se putea vorbi „de cunoștința istorică în adevăratul înțeles al cuvântului”⁴⁶.

Inspirat de aceleași abordări ale istoricilor germani, Dimitrie Onciul a propus o periodizare a istoriei românilor. El a secționat trecutul poporului român în trei mari părți⁴⁷, adoptând metoda lui Ottokar Lorenz (structurarea pe fragmente cronologice de 300 și 600 de ani)⁴⁸. Versiunea lui Onciul diferă de periodizarea lui A. D. Xenopol⁴⁹ sau de împărțirea istoriei naționale pe capitole, realizată de Nicolae Iorga⁵⁰. Întemeiată prea puțin pe realitățile istorice și fără o delimitare riguroasă în intervale egale de timp (trei, șase sute sau o mie două sute de ani), periodizarea istoriei naționale invocată de Onciul nu a fost agreată în breasla istoricilor, devenind doar una dintre încercările nereușite pe care istoriografia românească le consemna la începutul secolului al XX-lea.

⁴⁰ A. D. Xenopol, „Despre Iuga Vodă, cu prilejul unui nou document”, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie, II, 1885, fascicula 1, pp. 714–717.

⁴¹ *Ibidem*, p. 717.

⁴² Dimitrie Onciul, „În chestiunea lui Iuga-Vodă (răspuns d-lui A. D. Xenopol)”, în Dimitrie Onciul, *Opere complete. Originile Principatelor Române*, tomul I, p. 42.

⁴³ Dimitrie Onciul, „Începuturile istoriografiei române”, în Dimitrie Onciul, *Miscelaneu (studii, cuvântări, prelegeri)*, ediție îngrijită de Constantin Burac, București, Renaissance, 2006, p. 158.

⁴⁴ [Dimitrie Onciul], *Curs de istoria românilor. De la întemeierea Principatelor până la epoca lui Ștefan cel Mare. 1905–1906*, [Curs dactilografiat], s.l., s.a., pp. 13–14.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 21–22.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 21.

⁴⁷ Dimitrie Onciul, *Epocele istoriei române și împărțirea ei...*, p. 25.

⁴⁸ Ottokar Lorenz, *Die Geschichtswissenschaft in Hauptrichtungen und Aufgaben*, Berlin, 1886.

⁴⁹ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. 1–6, Iași, 1888–1893.

⁵⁰ N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen*, Bände 1–2, Gotha, 1905.

Dimitrie Onciul a rămas în memoria studenților și colegilor săi drept întemeietorul școlii critice de istorie în România și unul dintre cei mai serioși, responsabili și riguroși cercetători. Chiar dacă mai multe dintre concluziile studiilor sale și-au pierdut valabilitatea, metodele pe care le-a aplicat izvoarelor istorice, modalitățile de analiză a informațiilor oferite de documentele și mărturiile vremii au rămas actuale. În anul 1946, reeditând o parte din opera lui Dimitrie Onciul și analizând exactitatea studiului *Originile Principatelor Române*, istoricul Aurelian Sacerdoțeanu făcea următoarea declarație: „Construcția lui Onciul rămâne așa cum a fost făcută, valabilă pentru sine și pentru timpul care a produs-o. Perioada tratată fiind lipsită de izvoare precise, rămânem încă în domeniul ipotezelor. Iar acestea au valoarea încrederii pe care ne-o sugerează făuritorii lor. Și Onciul a făurit ipotezele cele mai solide, alături de reconstituiri istorice, care pot rămânea nesdruncinate”⁵¹.

Publicațiile lui Dimitrie Onciul în domeniul istoriei medievale a românilor sunt extrem de riguros structurate, iar logica și argumentația se aseamănă cu demonstrațiile specifice domeniului științelor exacte, constituind un reper pentru generații de-a rândul. La câteva decenii de la moartea sa, în anul 1964, în urma susținerii unei comunicări despre succesiunea domnilor Țării Moldovei, Aurelian Sacerdoțianu a fost felicitat de foștii studenți ai lui Dimitrie Onciul, participanți la reuniunea Asociației Slaviștilor care, impresionați de nivelul cercetării, recunoșteau că, „de la Onciul, n-au mai auzit conferințe atât de bine încheiate și care să fi mers atât de adânc în analiză”⁵². Astfel, spiritul critic, analiza minuțioasă a izvoarelor istorice, metoda comparației și a ipotezelor promovate de Dimitrie Onciul atât prin intermediul lucrărilor publicate, cât și prin activitatea de profesor la Universitatea din București, rămân și pentru secolul XXI instrumente utile și necesare în scrierea istoriei.

Bibliografie

1. *Amtliches Verzeichnis des Personals und der Studierenden der Königlichen Friedrich-Wilhelm-Universität zu Berlin. Aus das Sommerhalbjahr vom 24. April bis 15. August 1889*, Berlin, 1889.
2. Arnold, John H., *History. A Very Short Introduction*, New York, Oxford University Press, 2000.
3. Balan, Teodor, *Dimitrie Onciul 1856–1923*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1938.
4. Berger, Ștefan, „The Invention of European National Traditions in European Romanticism”, în Stuart Macintyre, Juan Maignushca, Attila Pók (Eds.), *The Oxford History of Historical Writing*, Volume 4: 1800–1945, New York, Oxford University Press, 2011.
5. Droysen, Johann Gustav, *Outlines of the Principles of History (Grundriss der Historik). With a Biographical Sketch of the Author*. Translated by E. Benjamin Andrews, Boston, 1897.
6. *Geschichte der Wiener Universität von 1848 bis 1898*. Als Huldigungsfestschrift zum 50jährigen Regierungsjubiläum seiner K.u.K. Apostolischen Majestät des Kaisers Franz Josef I., Herausgegeben vom Akademischen Senat der Universität Wien, 1898.
7. Irimescu, Mircea, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (1862–1912). La 150 de ani*, vol. II, *Voluntariat bucovinean. Membrii Societății*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2013.

⁵¹ Dimitrie Onciul, *Opere complete. Originile Principatelor Române*, tomul I, p. 381.

⁵² Corneliu-Mihail Lungu (coord.), *Aurelian Sacerdoțeanu. Corespondența (1928–1974)*, București, Arhivele Naționale ale României, 2004, p. 275.

8. Iorga, N., *Geschichte des Rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen*, Bände 1–2, Gotha, 1905.
9. Lorenz, Ottokar, *Die Geschichtswissenschaft in Hauptrichtungen und Aufgaben*, Berlin, 1886.
10. Lungu, Corneliu-Mihail (coord.), *Aurelian Sacerdoțeanu. Corespondența (1928–1974)*, București, Arhivele Naționale ale României, 2004.
11. Müller, Philipp, „Understanding history: hermeneutics and source-criticism in historical scholarship”, în Miriam Dobson, Benjamin Ziemann (Eds.), *Reading primary sources: the interpretation of texts from 19th and 20th century history*, London – New York, Routledge, 2009.
12. [Onciul, Dimitrie], *Curs de istoria românilor. De la întemeierea Principatelor până la epoca lui Ștefan cel Mare. 1905–1906*, [Curs dactilografiat], s.l., s.a.
13. [Onciul, Dimitrie], *Istoria veche a românilor până la întemeierea Principatelor. Note stenografice luate după cursul predat de Domnul Profesor D. Onciul. 1904-1905* [Curs dactilografiat], s.l., s.a.
14. Onciul, D., „Iuga-Vodă, Domn al Moldovei la 1374 și 1400”, în „Convorbiri Literare”, XVIII, 1884.
15. Onciul, Dimitrie, *Miscelaniu (studii, cuvântări, prelegeri)*, ediție îngrijită de Constantin Burac, București, Renaissance, 2006.
16. Onciul, Dimitrie, *Opere complete. Originile Principatelor Române*, tomul I, ediție critică adnotată de A. Sacerdoțeanu, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946.
17. Onciul, Dimitrie, *Scrieri istorice*, ediție critică, îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I–II, București, Editura Științifică, 1968.
18. Surman, Jan, *Universities in Imperial Austria, 1848–1918. A Social History of a Multilingual Space*, West Lafayette, Purdue University Press, 2019.
19. Ungureanu, Constantin, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnodemografice și confesionale*, Chișinău, Editura Civitas, 2003.
20. *Verzeichniss der Vorlesungen, welche auf der Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin im Sommer-Semester vom 16. April bis 15. August 1890 gehalten werden*, Berlin, 1890.
21. Xenopol, A. D., „Despre Iuga Vodă, cu prilejul unui nou document”, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, II, 1885, fascicula 1.
22. Xenopol, A. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. 1–6, Iași, 1888–1893.